

Új adatok József Attila romániai kapcsolatrendszeréhez

Bár József Attila testi valójában sohasem járt sem Kolozsvárott, sem másutt Romániában, úgy vélem, mégis jelen volt és van itt.¹ Írásomban a családtörténeti vonatkozásokat, a költő társas és munkakapcsolatait és költészetének kortárs romániai recepcióját érintem.

Szabolcsi Miklós József Attila-monográfiája első kötetében egész fejezetet szentel családtörténeti kutatásainak. Figyelembe véve, hogy a költői életműben is megjelenik ez a téma, semmiképpen nem tekinteném érdeklődését öncélú biografikus nézőpontnak. Kigyűjtöttem azokat a verseket, melyekben az apa nem csupán költői kép vagy eszköz, hanem identitásjelző szerepben áll. Az első kettő 1922 nyarán íródott: „Ősapámnak bús fia lettem én is. / Rám örökségnek csak a Név maradt már, / S én köszöntlek: ím kiiszom Nevedre” – *Rövid óda a kelő naphoz*. „Fakó köntösben, hősizin ménlován, / Álomban, éjjel, itt jár Ősapám, / Ruhája egyszerű, diszt nem visel, / De nagy szemében őserő tüzel.” – *Ősapám*. Az 1925-ös *Szélkiáltó madárban* apja nevében mondja, hogy „El is megyek innen a tengeren túlra”. A két legismertebb az 1928-as „Nemzett József Áron, / a szappanfőző, aki már / a Nagy Óceánon / szagos füveket kaszál”, és az 1936. júniusi *A Dunánál*: „Anyám kún volt, az apám félig székely, / félig román, vagy tán egészen az. / Anyám szájából édes volt az étel, / apám szájából szép volt az igaz. // Mikor mozdulok, ők ölelik egymást. / Elszomorodom néha emiatt – / ez az elmulás. Ebből vagyok. »Meglásd, / ha majd nem leszünk!«... – megszólítanak. // Megszólítanak, mert ők én vagyok már; / gyenge létemre így vagyok erős, / ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál, / mert az összejtig vagyok minden ős – / az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik: / apám- s anyámmá válok boldogon, / s apám, anyám maga is ketté oszlik / s én lelkes Eggyé így szaporodom!” S végül 1937 júniusából: „Csak most értem meg az apámat, aki a zengő tengeren nekivágott Amerikának.”

Szabolcsi kutatásainak kiindulópontja a költő születési, és szüleinek házassági anyakönyvi kivonata volt, melyek egy-egy példánya az 1950-es években bekerült a budapesti Irodalmi Múzeum Kézirattárába.² Érdekességként említem, hogy a József Attila születését bejegyző anyakönyvvezetőt Kosztolányi Alajosnak hívták, aki

¹ A tanulmány a 2022 áprilisában, Kolozsvárott rendezett *Egy (közép)európai... – József Attila és a romániai kultúrák* című konferencián tartott előadás szerkesztett változata.

² Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára, József Attila-gyűjtemény: Palliumcím: *József Attila születési anyakönyvi kivonata*. Jelzet: JA 1045; [*József Attila szüleinek házassági anyakönyvi kivonata*.] Jelzet: JA 357. Kiállítva az eredeti anyakönyvek alapján, lásd Fővárosi Levéltár XXXIII. 1a. Polgári anyakönyvek másodpéldányai. Faksimile: „*És ámulok, hogy elmulok*”. *József Attila iratok*, összeáll., bev. VARGA Katalin, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005, 3.

Kosztolányi Dezső nemeskosztolányi őseinek leszármazottja. A házassági kivonat feltünteti a házasságok és szülei adatait is. Eszerint a vőlegény, aki 1871. március 4-én született Féregyházán,³ József Áron görögkeleti vallású 29 éves szappanossegéd, kinek apja néhai József Rista, az ő lakóhelye Fönlak,⁴ anyja néhai József Ristáné született Birisin Paula, az ő lakóhelye pedig Ikloda⁵ volt. Mindhárom helyiség akkoriban a magyarországi Temes vármegyéhez tartozott, ma mindhárom Romániához tartozik, s az első kettő közigazgatásilag Arad megyéhez. Szabolcsi mindezen adatoknak személyesen akart utánajárni, s 1957 zord telén – a kolozsvári Abafáy Gusztáv kalauzolásával – egy hónapig járta a Bánságot, újabb adatokat, dokumentumokat, orális forrásokat keresve. Útjáról – nagy szenzációt keltve – menet közben is többször tudósítottak a magyar és a román lapok,⁶ ő maga pedig hazaérkeztekor azonnal beszámolt eredményeiről a Népszabadság karácsonyi irodalmi mellékletében. Féregyházán a görögkeleti egyházi anyakönyvben megtekintette a bejegyzést József Áron születéséről. Iosifu Aron néven anyakönyvezték, apja Iosifu Rista, anyja Paulina Birisiu, s két keresztszülőjének is román hangzású neve volt: Joan Rusu és felesége, Maria, kiknek lakhelye Saitin. Azaz Sejtény, írja Szabolcsi, de a keresztszülőkkel a továbbiakban nem foglalkozik. Még közli, hogy sem a féregyházi, sem a környékbeli más falvak anyakönyveiben nem lelte nyomát a Iosifu-család egyéb tagjainak, s szerinte a nagyanya vezetékneve valójában nem is vezetéknev, hanem foglalkozás, és románul bérest, uradalmi cselédet jelent.⁷ A filológiai hűség kedvéért pár adatot pontosítanék, illetve kiegészítenék. Az egyik a nagymama neve. Úgy vélem, hogy az anyakönyvben is Birisin szerepel, mint a házasságlevélen, s nem Birisiu, a kézírásos szövegi „n”-t, „u”-nak nézni téves olvasat. A másik a Josifu családnév, mely Szabolcsinál következetesen „Iosifu”-ként szerepel.⁸ Egy román irodalmár – Eugen Jebeleanu – még Szabolcsi bánsági kutatóútja előtt egy cikkében közölte az anyakönyvi bejegyzés faksimiléjét a Gazeta Literarában,⁹ ahol egyértelműen látszik, hogy a családnév kezdőbetűje „J” és nem „I”, továbbá a nagymamának a vezetékneve Birisin. Utánanézttem a szónak, s kiderült, hogy ilyen román szó nem létezik. Egy közeli hangzásút és jelentésút találtam: a „birjar”-t, ami a bérkocsis. A birisin egyedül törökül jelent valamit, mégpedig azt, hogy „valaki”. A nagyapa nációja is kérdéseket vet fel. Jebeleanu írásában arról is értekezik, hogy a Rista szerinte nem keresztnév, hanem vezetéknev. Mivel azonban négy hivatalos irat is keresztnév helyzetben tünteti fel a nevet, s a szerző román, felmerült bennem,

³ Mai neve Firiteaz.

⁴ Mai neve Fenac.

⁵ Mai neve is Ikloda, magyar neve Iklód.

⁶ DÁNOS Miklós – PINTÉR Lajos, *Új adatok, új felvetések. Hol élt, hová vándorolt József Attila apja. Őszi riport Craiováról*, Előre 1957. december 5., 2.; K. J., *Új döntő adatok II. Megoldódott a József Áron-titok*, Előre 1957. december 11., 2.; [szerző nélkül, az MTI bukaresti tudósítójától], *Megtalálták Temesvárott József Attila apjának legutolsó lakóhelyét*, Népszabadság 1957. december 12., 6.

⁷ SZABOLCSI Miklós, „Nemzett József Áron...”. *József Attila apjának élete és halála*, Népszabadság 1957. december 25., melléklet, 4.

⁸ Lásd még: SZABOLCSI Miklós, *Fiatal életek indulója. József Attila pályakezdése*, Akadémiai, Budapest, 1963, 10–13.

⁹ Eugen JEBELEANU, *Legaturi romino-maghiare. In preajma a douazeci de ani de la moartea lui József Attila*, Gazeta Literara 1957. október 17., 8.

hogy ötletének talán az a háttere, hogy ilyen román keresztnév nem volt használatos. S valóban, kiderült, hogy a keresztnév valójában szláv, a Hristivoje egy változata.¹⁰ A nagyapa szerb vagy szlovák származásának eshetőségét a keresztszülők faluja is alátámaszthatja, figyelembe véve, hogy leggyakrabban rokonok vállalnak ilyen szerepet. Šeitint – vagy szerbül Sajtint – a török hódoltság után szerbekkel telepítették be. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint szerbnek már senki nem vallotta magát, lakosainak egy része viszont szlovák volt. Azt mondhatnók, hogy ezeknek a dolgoknak a József Attila-életmű szempontjából semmi jelentősége nincs, hiszen amilyen tényről a költő nem tudott, az kis eséllyel befolyásolta líráját és gondolkodását. Bár, hogy az életünket hogyan befolyásolja az, hogy kik voltak az őseink, erről Bulgakov *A Mester és Margaritájának* egy kulcsjelenete jut eszembe: „a származás kérdése a legeslegbonyolultabbak közé tartozik ezen a világon. [...] Nem túlzok, ha ezzel kapcsolatban a pakli kártya megkeverésének szeszélyes véletleneire utalok. Vannak dolgok, amelyekben mit sem számítanak a rendi különbségek, sőt még az országhatárok sem.”

Úgy vélem, mindezeknek a költő is tudatában lehetett, s ez esetben e pár sor: „török, tatár, tót, román kavarog / e szívben, mely e multnak már adósa / szelíd jövővel – mai magyarok!” – nemcsak a költői, hanem a tényleges identitástudat tükröződéseként, akár szoros olvasattal is értelmezhető.

Második témám a költő társas és munkakapcsolatai. Mózes Huba szerint a „román–magyar irodalmi kapcsolatok egyik leggazdagabb, legbeszédesebb” fejezetét éppen József Attila nyitotta meg román versfordításaival.¹¹ Kemény G. Gábor egy visszaemlékezésben arról beszél, hogy Anton Straka szerepe nemcsak a csehszlovák–magyar irodalmi kapcsolatok terén volt jelentős, hanem nagy tervei voltak József Attilával „mint a szomszédnépi líra tolmácsolójával”, s ő szervezte meg azt is, hogy a költő Baltá Moise budapesti román követségi sajtóattasétól kapjon nyersfordításokat.¹² Moise 1919 és 1939 között húsz éven át látta el hivatalát – „a budapesti sajtóattasék doyenja volt és budapesti működése alatt nagy szolgálatokat tett kormányának a román–magyar kapcsolatok kiépítése terén is” – írta róla a temesvári Déli Hírlap, abból az alkalomból, hogy a titkárt kormánya pozsonyi román főkonzullá nevezte ki.¹³ József Attila román műfordításait először a Népszava közölte 1933 és 1935 között, a kolozsvári Erdélyi Helikon és a Korunk 1934-ben, a Szép Szó 1936 és 1937 között, végül a költő életében utoljára a Brassói Lapok 1937-ben. Az érdeklődés köl-

¹⁰ Stoll Béla a *Szegényember szeretője* jegyzeteiben említi ugyanezt a néveredetet: »Az első két sorban a költő a Krisztoforosz-legendát értékesítette. [...] Az is lehet, hogy apai nagyapja, Josifu Rista is eszében járhatott; a Rista ugyanis a Krisztoforosz szerb megfelelője. (Vujicsics Marietta szíves közlése.) József Attila ismerhette nagyapja nevének etimológiáját, s azt is tudta, hogy magyarul Kristóf. 1932. okt. 31-én írja Etelka nővérének, aki gyereket várt: »A kicsi neve: Makai József Attila legyen, esetleg Makai Attila Áron – de Kristóf sem rossz.«” JÓZSEF Attila *Összes versei*, III., szerk. STOLL Béla, Balassi, Budapest, 2005, 121.

¹¹ Mózes Huba, *Múzsák testvérisége = József Attila és a román költészet. Kétnyelvű kisanológia*, vál., előszó Uő., Kriterion, Bukarest, 1972, 5.

¹² Lásd BEKE György, *Tolmács nélkül. Interjú 56 íróval a magyar-román irodalmi kapcsolatokról*, Kriterion, Bukarest, 1972, 281–282.

¹³ Déli Hírlap 1939. november 9., 6.

csönössé 1935-ben vált, amikor Octavian Șireagu különleges kétnyelvű antológiát szerkesztett, melybe József Attila *Megfáradt ember* című versét is beválogatta. Jelen ismereteink szerint ez volt és itt jelent meg az első románra fordított József Attilavers, egyetlenként a költő életében. A *Noua lirică ardeleană – Új erdélyi líra* című kötet román költőket mutat be magyarul és magyar költőket románul – Ion Valerian előszavával és Iona Tănțaș portréillusztrációival.¹⁴

József Attila kéziratgyatékát tanulmányozva egy olyan román irodalmár nevére bukkantam, akit a szakirodalom eddig még nem kapcsolt össze a költővel. Ő Ion Chinezu. Fennmaradt és a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi József Attila néhány noteszét, melyekbe neveket, címeket, találkozásokat jegyzett fel. Az egyik egy fekete bőrbe kötött, 10×15 cm-es, fémkapcsokkal összefűzött kockás füzetecske, melybe csak fekete ceruzairással jegyzetelt a költő.¹⁵ Sajnos egyetlen évszám sem szerepel benne, de kétségtelenül 1936 és 1937 között vezette, mert szerepel benne a Szép Szó és a Siesta Szanatórium, s a nevek, címek is erre az időszakra jellemzők. A legtöbb bejegyzés idejét ennél pontosabban meghatározni teljes bizonyossággal azért lehetetlen, mert úgy tűnik, hogy a költő nem egymás után írta tele az oldalakat, hanem össze-vissza, ahol éppen kinyílt, oda jegyzetelt. Egyetlen feljegyzés dátumát lehet szinte napra pontosan beazonosítani, mely a 7. lapon szerepel. A szövege a következő: „Bartók Béla / 1-647-56 / Csalán út 27. / délben ½ 1-kor” majd alatta „este ½ 9-kor”. A bejegyzés első része 1936. december 9-e előtt nem sokkal, az esti találkozóról szóló pedig biztosan 10-én került bele a füzetbe, hiszen ismerjük a költő a találkozói idejének áttevését kérő – keltezett – levelét.¹⁶

A román irodalmárról szóló bejegyzés – a 15. lapon – csak ennyi: „Prof. / Ion Chinezu / Cluj / Revista Gând Românesc”. A vele szemközti oldalon is van írás, melyet szintén ideidézek, hátha orientálja a datálást: „Dr Porosz / Ambrusné / Vilmos cs. út 31.” Alatta pedig csak ennyi: „Szép Szó”. A folyóirat szerkesztősége 1937 elején költözött a Mária Valéria utcából a Vilmos császár út 28. szám alá,¹⁷ a 31. a szemközti ház volt. A hölgy talán az új gépirókiasszony lehetett, de ez csak feltevés, róla sajnos csupán annyit sikerült kiderítenem, hogy lánykori neve Halpern Sarolta, született 1903-ban Szegeden, és korábban Hódmezővásárhelyen lakott.¹⁸

Visszatérve Chinezura – a két világháború között, és utána 1947-ig – román részről az egyik legfontosabb szereplője volt a román–magyar irodalmi kapcsolatok építésének. Gáldi László 1947-ben így jellemezte őt: „Chinezu igen komoly és sú-

¹⁴ *Noua lirică ardeleană*, întocm. de Octavian Șireagu, cu 25 portrete de Iona Tănțaș și o prefață de Ion Valerian, Cluj, Transilvania, 1935. A *Megfáradt ember* román címe: *Om obosit*, a vers fordítója Octavian Șireagu, lásd a kötet 156. oldalán.

¹⁵ Jelzet: JA 478. Palliumcím: [*József Attila notesze*]

¹⁶ JÓZSEF Attila *Levelezése*, s. a. r. STOLL Béla, Osiris, Budapest, 2006, 487.

¹⁷ „A SZÉP SZÓ kiadását és terjesztését január folyamán a Cserépfalvi kiadóvállalattól átvette a Pantheon Irodalmi Intézet R. T. [...] A SZÉP SZÓ szerkesztősége és a kiadóhivatal ezentúl a Pantheon helyiségében lesz. Budapest, V., Vilmos császár út 28. I. emelet.” *A Szép Szó a Pantheon kiadásában*, *Szép Szó* 1937/2., címloldal verzó.

¹⁸ Közlemény a holtta nyilvánításáról. A Hódmezővásárhelyi járásbíróság 5.060/1949. számú rendelete, lásd Magyar Közlöny 1949. április 10., 4. A Pesti járásbíróság 120.238/1950 számú rendelete, lásd Magyar Közlöny 1950. február 16., 120.

lyos egyéniség, magyar kérdésekben jóformán minden honfitársánál jobban tájékozott.”¹⁹ Több tanulmányt is írt az erdélyi magyar irodalomról és jelentős a fordítói munkássága is. Az irodalomtörténész, műfordító és diplomata 1894-ben született Marosszentannán. Elemi iskolába itt járt, s a marosvásárhelyi katolikus gimnáziumban érettségizett, majd elvégezte a balázsfalvi teológiai akadémiát. Egyetemi tanulmányai első két félévét a budapesti egyetemen végezte. Az 1917–1918-as egyetemi almanach Chines János néven tünteti fel a bölcsészkar hallgatók között.²⁰ Majd a bukaresti egyetemre járt, s ott diplomázott 1920-ban. Ezután öt évig Marosvásárhelyen, majd Kolozsvárott volt gimnáziumi tanár. Bölcsészdoktori címét a kolozsvári egyetemen szerezte. Dolgozatának témája az erdélyi magyar irodalom volt. A disszertáció alapján írt *Aspecte din literatura maghiară ardeleană: 1919–1929*²¹ című tanulmányát a Societatea de Măine című folyóirat közölte folytatásokban 1929–1930 között, majd 148 oldalon kötetben is megjelent.²² 1930 és 1932 között a párizsi Sorbonne tanára. Visszatérve Kolozsvárra, tanított az egyetemen és egy gimnáziumban is. Amikor 1940 őszén Észak-Erdélyt a bécsi diktátum átadta Magyarországnak, kolozsvári román főkonzullá nevezték ki. 1943 és 1944 között a budapesti román nagykövetség kulturattasséja. 1944 novemberében a Gestapo Németországba deportálta. 1945 októberében tért vissza Romániába, és 1947-ig a Külügyminisztériumban dolgozott, majd nyugdíjazták. Ezután csak fordítóként dolgozhatott, s azt is csak álnéven²³ tehette. 1966-ban halt meg.

József Attila bejegyzése – „Revista Gând Românesc” – a Chinezu által alapított és szerkesztett irodalmi folyóiratra utal, mely 1933 és 1940 között jelent meg Kolozsvárott. A folyóirat példányait áttanulmányozva azonban nem leltem fel oldalain semmilyen József Attilával kapcsolatos publikációt. Viszont a Szép Szó két írása is foglalkozik egy a Gând Românescben megjelent cikkel.²⁴ Petranu Coriolan a Gând Românesc 1936. februári számában Bartók Bélának az erdélyi román és magyar népzene kapcsolatait tárgyaló tanulmányait bírálja, azzal vádolva Bartókot, nemzeti elfogultságból állítja, hogy a román népzene egyes elemeket a magyarból vett át. A Szép Szó először Keszi Imre, majd Bartók Béla reagálását közli az 1936. július–augusztusi és az 1937. április–májusi számban. Ez alapján a noteszbejegyzés talán nem is a költő és a román irodalom relációjában, hanem József Attila lapszerkesztői tevékenysége, illetve Bartók Bélával való találkozásának indíttatása és témája tekintetében fegyelemre méltó.

¹⁹ Gáldi László egyetemi tanár jelentése a VKM X/B. üo. részére romániai újtjáról = GÖNYEI Antal, *Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből. 1945–1948*, Téka, Budapest, 1988, 527. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez 8.)

²⁰ *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az MCMXVII–MCMXVIII. tanévre*, Kir. M. Tudományegyetemi ny., Budapest, 244.

²¹ *Erdélyi magyar irodalom szempontjai, 1919–1920*.

²² Ion CHINESU, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană. 1919–1929*, Editura Revistei „Societatea de Măine”, Cluj.

²³ P. Mureșanu, Andrei Aldea és Alexandru Aldea.

²⁴ Petranu CORIOLAN, D. *Béla Bartók si muzica românească*, Gând Românesc 1936/2., 120–125.; Keszi Imre, *Bartók Béla vagy a közép-európai megértés útja*, Szép Szó 1936./6., 271–276.; Bartók Béla, *Válasz Petranuék támadására*, Szép Szó 1937/3., 263–272.

Arról, hogy nem csak a fentiek miatt szerepel a bejegyzés a noteszben, biztosabbat Ion Chinezu hagyatékának tanulmányozása eredményezhet. A hagyaték létezéséről az Utunk egy irodalomtörténeti újdonságokat ismertető 1967-es kis híre tudósít, ily módon: „a Revistă Tomis legújabb számában Cornel Regman publikálja és ismerteti Pavel Dán eddig elveszettnek hitt Naplóját. A kéziratot Ion Chinezu hagyatékában találta meg a kutató.”²⁵ Mire hozzájutottam a Tomis hivatkozott számához, Balázs Imre József és Paul Cernat segítségével kiderült, hogy a bukaresti irodalmi múzeum²⁶ őrzi a hagyatékot. Ennél közelebb azonban mostanáig nem jutottam hozzá.

Harmadik témaként néhány adalékkal szolgálok József Attila romániai jelenlétéhez és kortárs recepciójához. Számos írása itt jelent meg először, némelyik egyedül itt. Verseit beválogatták antológiákba, s több folyóirat is állandó szerzőjeként számított rá. Baráti társaságához sok Erdélyből, Partiumból, Bánságból elszármazott író, költő, szerkesztő tartozott, de az ott élők közül is sokakkal jó kapcsolatot ápolt, levelezésben állt.

Először a Franyó Zoltán szerkesztette aradi Genius című folyóirat említi nevét, több alkalommal is, a Magyar Írás számait szemlélve.²⁷ Raith Tivadar – a Korunkban, 1926-ban – a 20. század magyar irodalmát összefoglaló esszéjében hívja fel a figyelmet a huszonegy éves költőre. Ugyanekkor bukkan fel a neve először az *Új Kelet* című lapban is. Az *Ellenzék* című kolozsvári napilap többször is említi, s 1928 januárjában mint „Budapestben élő, székely származású poétát” mutatja be, nemzedékének egyik legtehetségesebb tagjának nevezve. Verset tőle a Pásztortűz közölt először 1928 februárjában, négyet is,²⁸ egy rövid bemutatás kíséretében.²⁹ Kritika a Korunkban jelent meg róla először 1929 júliusában.³⁰ A *Fiatallak* antológia kapcsán, 1930 nyarán az Erdélyi Helikon őt is felkérte, hogy nyilatkozzon a magyar irodalom hivatásáról gondolkodó ankétján. Kutatásaim szerint József Attila neve több mint 110 alkalommal bukkan fel romániai magyar lapokban 1924 és 1937 között, a költő haláláig – a már említett lapokban rendszeresen. De a legtöbbször a Brassói Lapok ír róla, 1928-tól fogva 50 lapszámban. Egy-két alkalommal pedig a következőkben is előfordul: Keleti Újság, Erdélyi Futár, Erdélyi Szemle, Ifjú Erdély, Kolozsvári Tükör, Ellenőr, Ex Libris.

Végezetül arról, hogy rábukkantam néhány olyan cikkekre, melyek a költő kortárs olvasottságáról és értékeléséről szóló ismereteinket gazdagíthatják. A Keleti Újság által készített interjúkról van szó, Ormos Iván temesvári költővel 1930-ban és Nagy István kolozsvári drámaíróval 1937-ben. A kérdésre, hogy kortársaik közül kit említenének, Ormos így válaszol: „Az új magyar költők közül szívesen olvasom József

²⁵ Utunk 1967. október 6., 8.

²⁶ Muzeul Național al Literaturii Române

²⁷ [szerző nélkül], *Magyar revük*, Genius 1924. július, 52.; augusztus, 118.

²⁸ *Üvegöntők; Nyolcesztendő lányok; Mikor az uccán átment a kedves; Megfáradt ember*, Pásztortűz 1928/2., 37.

²⁹ [szerző nélkül], *József Attila*, Pásztortűz 1928/2., 46.

³⁰ NÁDASS József, *Nincsen apám, se anyám*, Korunk 1929. 7–8., 597.

Attila, Illyés Gyula, Szentimrei és Bartalis verseit.”³¹ Nagy István pedig úgy, hogy a „mai magyar írók közül Móricz Zsigmondot, Illyés Gyulát és József Attilát olvasa”.³² Érdekesség, hogy a két névsor csak József Attilában és Illyés Gyulában egyezik meg. Illyés pedig úgy nyilatkozott az Erdélyi Helikonnak 1930-ban, hogy a „költők közül, akiket ismerek: Erdélyi Józsefet, Déry Tibort, Szabó Lőrincet, Berda Józsefet, Fenyő Lászlót, Fodor Józsefet és József Attilát szeretem.”³³

³¹ [szerző nélkül], *Erdélyi műhely. Erdély magyar írói elmondják min dolgoznak, mit olvasnak*, Keleti Újság 1930/1., 11.

³² –Ács, *A fellegvári nyomortanyától – a színházig*, Keleti Újság 1937. április 12., 9.

³³ *Fiatl magyarok ankét*, Illyés Gyula hozzászólása, Erdélyi Helikon 1930/1., 30.